

2011 SONRASI İRAN'IN IRAK POLİTİKASI*

Iran's Iraq Policy Since 2011

Cenk TAMER**

Özet

Bu çalışmanın amacı, İran'ın Irak politikasını 2011 yılından itibaren bölgesel ve yerel dinamikleri de hesaba katarak incelemektir. 2013 sonrası DEAŞ'ın güçlenmesiyle, İran bir kez daha sınırını bir düşman ile paylaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum aynı zamanda Irak ve İran'ı savunma alanında daha fazla işbirliği yapmaya yöneltmiştir. Diğer taraftan 2014 yılında Haydar İbadi'nin iktidara gelmesi, İran'ın Irak politikasında önemli bir değişimi ifade etmiştir. 2013 sonrası DEAŞ'ın güçlenmesiyle beraber Irak'taki Türkiye-İran rekabeti daha çok Irak'ın güvenliği ve terörle mücadele üzerine yoğunlaşmıştır. Genel olarak 2011 sonrası İran'ın Irak politikası, İran'ın ulusal güvenlik çıkarları dâhilinde geliştirilmiş, tehditleri fırsata dönüştürmeyi öngören ve belirli bir sistematik çerçevesinde şekillendirilen stratejilerin ürünüdür.

Anahtar Kelimeler: İran, Irak, Dış Politika, Türkiye-İran Rekabeti, Tehdit-Fırsat Dengesi.

Abstract

The aim of the study is to examine Iran's policy towards Iraq since 2011 by considering regional dynamics. The article argues that after 2011 US troops withdrawal from Iraq, Iran has developed the strategic cooperation with Iraq in the field of security. 2013 afterwards with the emergence of DAESH, Iran has once again faced the danger of having an enemy along the border. 2013 afterwards with the strengthening of DAESH in Iraq, the Turkish-Iranian competition has increased, and the main focus was on the security of Iraq and the fight against DAESH. The study concludes that Iran's Iraq policy after 2011 was a product of strategies developed within the national security interests of Iran, foreseeing the transformation of threats and shaped within a certain systematic way.

Keywords: Iran, Iraq, Foreign Policy, Turkish-Iranian Competition, Threat-Opportunity Perceptions.

* Makale gönderim tarihi: 28.04.2017

Yayına kabul tarihi: 07.10.2017

** Bu çalışma yazarın yüksek lisans tezinin bir bölümünden faydalanılarak hazırlanmıştır

*** Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Doktora öğrencisi, ctamer.11@gmail.com

1. Giriş

Bu çalışma, İran'ın Irak politikasını 2011 yılından itibaren incelemektedir. Çalışma, dış politika analizi literatüründe yer alan çalışmaların yaptığı gibi İran ve Irak arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilere yoğunlaşmak yerine, bölgesel ve Irak dinamiklerini dikkate alarak 2011 sonrası İran'ın Irak politikasını tehdit-fırsat dengesini de esas alarak açıklamıştır. 2011'de ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesinden sonra İran'ın Irak politikasını şekillendiren faktörler, Bağdat yönetimi üzerindeki Şii temsilini ve etkinliğini arttırmak üzerine yoğunlaşmışken, özellikle güvenlik alanında yapılan işbirliği ile bu stratejik işbirliği sağlamlaştırılmak istenmiştir.

Çalışmada ilk aşamada İran'ın Irak politikasının şekillenmesinde önemli rol oynayan öncül faktörler incelenmiş, daha sonra dönemin ana karakterini oluşturan ve İran'ın Irak politikalarına doğrudan yön veren gelişmeler ele alınmış, nihayet bu öncül ve tamamlayıcı faktörlerden yola çıkarak o dönemin Irak politikasının bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada İran'ın Irak ile ilişkilerini daha çok güvenlik temelli olarak pekiştirmeye ve Türkiye-İran rekabetinde ön sırayı alan bir konuma yükselmeye çalıştığı vurgulanmak istenmiştir.

Bu çalışmanın önemi, İran'ın Irak politikasının şekillenmesinde etkili olan faktörleri inceleyerek konunun bütünüyle kavranmasını kolaylaştıran bir yöntem izlemesi ve son dönemde gerçekleşen Irak'taki Türkiye-İran rekabetine açıklık getiriyor olmasıdır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran bir diğer önemli özellik, İran'ın Irak politikalarındaki tehdit-fırsat dengesini incelemesidir.

Dış Politikayı; bir devletin, diğer uluslararası aktörlerle olan ilişkilerinde ulusal çıkarlarının biçimlendirdiği amaçlara ulaşmak için geliştirdiği strateji, tutum veya girişimler olarak tanımlayabiliriz. Dış politikanın gözlenebilir unsurunu, bazen özel bir eylem veya diğer aktörü etkilemek için kullanılan sözler oluşturabilirken bazen de hiçbir eylemde bulunmamak belirli bir stratejinin ürünü olabilir. 2011 sonrası İran'ın Irak politikası da belirli dönemler içerisindeki konjonktürel değişimlerden etkilenerek İran'ın ulusal çıkarları dâhilinde şekillendirilen stratejilerin ürünüdür. 2011 sonrası Irak'ta ortaya çıkan

yeni bir güç boşluğu, bölgesel krizler ve DEAŞ'ın yükselişi İran'ın Irak politikalarının yeniden şekillenmesinde etkili konjonktürel değişimler olmuştur.

2. İran'ın 2011 Sonrası Irak Politikasının Temelleri

İran'ın 2011 sonrası Irak'a yönelik politikalarının şekillenmesinde rol oynayan faktörleri: birincisi güvenlik alanında işbirliği ve ikincisi, Haydar el İbadi iktidarı olmak üzere iki alt başlık halinde incelememiz gerekirse;

2. 1. Güvenlik Alanında İşbirliği

2011 yılında Amerikan askerlerinin çekilmesi üzerine İran Genel Kurmay Başkanı Hasan Firuzabadi, Irak Savunma Bakanı Vekili Sadun Duleymi ile Genel Kurmay Başkanı Zebari'ye ayrı ayrı mesaj göndererek Amerikan askerlerinin çekilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiş ve İran'ın askeri, savunma ve güvenlik işbirliğine hazır olduğunu bildirmiştir.¹ İran Savunma Bakanı Ahmed Vahidi'nin Ekim 2012'de Bağdat'a yaptığı ziyaret sırasında savunma alanında işbirliğine dair bir mutabakat imzalanmış ve görüşmelerden sonra düzenlenen basın toplantısında Vahidi, 'İki ülke arasında özellikle savunma alanında gerçekleştirilecek kapasite ve tecrübe paylaşımının, her iki ülkenin ve bölgenin istikrarına katkıda bulunacağını' dile getirmiştir. Irak Savunma Bakanı Duleymi ise, Irak'ın ve bölgenin güvenliğinin yabancı güçler ile değil ancak bölge ülkelerinin katılımıyla sağlanacağını belirtmiştir.²

DEAŞ'ın güçlenmesiyle, İran bir kez daha sınırını bir düşman ile paylaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum aynı zamanda iki ülkeyi, savunma alanında daha fazla işbirliği yapmaya yöneltmiştir. Nisan 2013'te İran İstihbarat Bakanı Haydar Muslihi Irak'ı ziyaret etmiş ve ülkedeki terör faaliyetlerine karşı mücadelede Irak Polisini

1 Bayram Sinkaya, *Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri*, SETA Rapor, Sayı: 9, Ankara 2013, s. 25-26.

2 "Iran-Iraq Defense Cooperation Leads to Regional Stability: Vahidi", *Veteranstoday*, <http://www.veteranstoday.com/2012/10/03/iran-iraq-defense-cooperation-leads-to-regional-stability-vahidi/>, (Erişim Tarihi: 03.04.2016).

eğitip donatmak dâhil olmak üzere İran'ın tecrübelerini paylaşacağı vaadinde bulunmuştur.³ Kasım 2013'te Tahran ve Bağdat, İran'ın Irak'a hafif silah, havan, tank ve diğer ağır silah mühimmatı temin etmesini öngören bir anlaşma imzalamıştır.⁴ Haziran 2014'te DEAŞ'ın Musul'u ele geçirmesinden sonra İran, 48 saat içinde Bağdat hükümetine yardım etmek amacıyla silah, mühimmat ve diğer önemli istihbarat ve üst düzey danışmanlarını göndermiştir.⁵ Diğer taraftan Tahran'ın, Anbar vilayeti gibi Sünni ağırlıklı bölgelerin DEAŞ tarafından ele geçirilmesine göz yumduğu ve daha çok Şii ağırlıklı kentleri savunduğu iddia edilmektedir. Öyle ki Tahran, Necef ve Kerbela'nın düşmesinin İran'ın doğrudan müdahalesine yol açacağını açıklamıştır. Eylül 2014'te Kürt ve Şii kuvvetleri, İran'ın desteğiyle DEAŞ'ı Amerli ve Süleyman Beg kasabasından çıkartmayı başarmıştır.⁶ İran ayrıca, Irak ordusu ve Kürtlerle ortak operasyon merkezleri kurarak istihbarat, haberleşme ve genel anlamda ise savunma alanında işbirliğini arttırmaya çalışmıştır.

İran'ın, DEAŞ ile mücadele eden Irak ordusuna, Şii milislere ve Kürtlere askeri ve lojistik açıdan destek vermesi, İran'ın çıkarlarına hizmet eden en ideal politikadır. Çünkü İran'ın krize doğrudan müdahil olması, kendini daha çok Arap kimliğine ait hisseden Şiilerin milliyetçilik ekseninde İran'a karşı tavır almalarına yol açabilir. İran, Irak'ta krize doğrudan ve açık bir şekilde müdahil olmak yerine el altından ve dolaylı bir şekilde desteğini sürdürmekte ve bu sayede Irak'taki elini güçlendirmektedir. İran'ın en başından beri Irak'ta askeri birliklerinin olmadığını ısrarla dile getirmesi, Irak'ın milliyetçi tepkilerinden kaçınmak istemesiyle doğrudan ilintilidir. İran, Irak'ta DEAŞ ile mücadele eden grupları güçlendirerek aynı zamanda Irak'ın ulusal bütünlüğünü de sağlamaya çalışmaktadır. Irak'ta yönetilebilir istikrarsızlık, İran'a Irak'taki etkinliğini artırma konusunda büyük fırsatlar sunarken, Irak'ın parçalanması İran için büyük bir tehdit olarak görülmektedir. Bir taraftan İran, Bağdat hükümetine karşı artan DEAŞ tehdidinden rahatsız olmakta ve güvenlik alanında Irak'la işbirliğine yönelmekte diğer taraftan, iki ülke arasında güvenlik temelinde

3 Dina Esfandiary-Ariane Tabatabai, "Iran's ISIS Policy", *International Affairs*, Cilt: 91, Sayı: 1, Ocak 2015, s. 4-5

4 Esfandiary-Tabatabai, *a.g.m.*, s. 9.

5 House of Commons Library, *ISIS and the Sectarian Conflict in the Middle East*, Parliament, London 2015, s. 35.

6 Esfandiary-Tabatabai, *a.g.m.*, s. 8-10.

geliştirilen bu stratejik işbirliği İran için ülkedeki Amerikan etkisini sınırlama adına bir fırsat sunmaktadır.⁷ Bu sebeple, Irak'ın güvenliği ve toprak bütünlüğü günümüzde İran tarafından önemli bir dış politika argümanı olarak savunulmaktadır.

İran ayrıca, ABD askerlerinin DEAŞ ile mücadele bahanesiyle Irak'a tekrar geri döneceğinden endişe etmektedir. İranlı yetkililer her fırsatta Irak ordusunun DEAŞ'a karşı savaşmakta yeterli kapasiteye sahip olduğunu savunmakta ve Irak hükümetine terörle mücadele adına destek sözü vermektedir.⁸ Irak hükümetinin güvenliğin sağlanmasında ve ekonomik kalkınma hususunda göstereceği performans, yabancı askerlerinin varlığının 'haksızlığını' göstermesi açısından İran için önemliydi. Bu nedenle İranlı yetkililer Irak yönetiminin ülkede güvenliğin sağlanmasındaki 'başarılarından' övgüyle söz etmeye başladı.⁹ Fakat kendi güvenliğini sağlamakta henüz yetersiz olduğu anlaşılan Irak, savunma alanında İran ve Türkiye'den gerekli askeri yardımı alma konusunda daha istekli duruma geldi. İran açısından ise Irak ile savunma alanında yapılacak işbirliği, öncelikle bölgesel müttefiklerini (Suriye'de Esad rejimini ve Bağdat merkezi hükümetini) kaybetmeme adına, ikinci olarak Irak'taki Şii temsil gücünü kaybetmeme ve daha çok güçlendirme adına, üçüncü olarak İran ulusal güvenliği için büyük bir tehdit oluşturan DEAŞ'ı bertaraf etme adına ve dördüncüsü, yabancı güçlerin Irak'a yeniden dönmesini engellemek adına önemlidir.

2. 2. Haydar el İbadi İktidarı

Temmuz 2014'te Fuad Masum'un Irak'ın yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından Masum, hükümeti kurma görevini 11 Ağustos'ta Maliki'ye kıyasla daha ılımlı olan Haydar el İbadi'ye vermiştir. Bağdat'ta mühendislik lisans eğitimini aldıktan sonra İngiltere'de yüksek lisans ve doktorasını yapan ve erken yaşlarda Dava partisine üye olan İbadi, bir dönem partinin Londra temsilciliğini de yapmıştır. Bir yandan Saddam Hüseyin döneminde İngiltere'de yaşaması sebebiyle Batı kültürünü yakından tanıyan ve Batılı siyaset çevreleriyle yakın ilişkiler kurma imkânı bulan İbadi, başbakan olmasının ardından

7 Bayram Sinkaya, *The 'Deepening' of Strategic Partnership between Iraq and Iran*, ORSAM Review of Regional Affairs, Sayı: 19, Ankara 2014, s. 9.

8 Sinkaya, 2014, s. 9.

9 Sinkaya, 2013, s. 24.

Batı'nın desteğini kazanabilmiş, diğer taraftan ise İranlı üst düzey liderlerle ilişkilerinin bulunmaması sebebiyle ilk aşamada İran'ın desteğini alamamıştır. Fakat Sistani ve Dava Partisi'nin güçlü desteği sebebiyle İran, İbadi'nin başbakanlığına razı olmuştur.¹⁰ İran'ı İbadi konusunda ikna eden diğer faktörler ise Irak'ta özellikle 2011 sonrası yaşanan gelişmeler üzerinden açıklanabilir.

Maliki'nin ikinci defa başbakan olarak hükümet kurmasındaki katkısından sonra güçlü bir muhalefetle karşılaştığında İran'ın verdiği destek, onun önceki 'mesafeli' yaklaşımını terk ederek Tahran'a daha fazla yakınlaşmasına neden olmuştur.¹¹ 2011 yılında Sünni Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el Haşimi hakkında teröre destek verdiği suçlamasıyla tutuklama kararı çıkarılmasından sonra ülkede şiddet ortamı yükselişe geçmiş ve Sünni ve Kürt gruplar Maliki'yi mezhepçi politikalar izlemekle suçlamıştır. Maliki'ye olan Sünni ve Kürt gruplarının artan muhalefetinin yanında özellikle başta Mukteda Sadr olmak üzere Şii liderlerin de Maliki'ye reform çağrısı yapması, Maliki'nin iktidardan düşürülmesi ihtimalini ortaya çıkarmış ve bu tehlikeli durum İran'ın gerginlik ortamını düşürecek bazı girişimlerde bulunmasına yol açmıştır. Nitekim Maliki'nin Sünnileri, sivil ve askeri bürokrasi kademelerinden uzaklaştırması ve demokratik muhalefet imkânlarını engellenmesi, DEAŞ öncülüğündeki silahlı grupların Sünni bölgelerde taban bulmasına ve ülkedeki istikrarsızlık ortamının giderek artmasına ve nihayetinde İran'ın çıkarlarının tehlikeye düşürecek Irak'ın parçalanması ihtimaline yol açmaktadır.

İran'ı Maliki yerine İbadi'ye destek vermesi konusunda ikna eden sebeplerden ilki, ülkenin giderek mezhepsel kutuplaşmaya sürüklenmesi ve ülkedeki istikrarsızlık ortamının yönetilemez hale gelmesidir. İkincisi, DEAŞ tehlikesinin Irak'ı bölünmenin eşiğine getirdiği bir süreçte Bağdat'ta siyasi bir boşluğun oluşmasını engelleme düşüncesidir. Üçüncüsü, Maliki'nin gerek iç politikası, gerekse dış politikası itibarıyla İran'ın Irak'taki ve bölgedeki çıkarlarına zarar vermeye başlamasıdır.¹² Diğer bir deyişle İran, her ne

10 Kenneth Katzman-Carla E. Humud, *Iraq: Politics and Governance*, CRS Report for Congress-Congressional Research Service, March 2016, s. 27.

11 Sinkaya, 2013, s. 24.

12 Sinkaya, 2014, s. 13.

kadar Maliki'nin iktidarı kendi tekelinde toplayan ve Şii temsiliyetini yükselten mezhepçi politikalarından fayda sağlıyor gözükse de artık ülkedeki yönetilemeyen istikrarsızlık ortamını sona erdirmeye adına Sünnilerle uzlaşma konusunda Maliki'den daha ılımlı olan İbadi'yi desteklemeye karar vermiştir. İbadi ise iktidara geldikten sonra ilk yurt dışı ziyaretini İran'a gerçekleştirmiştir. Maliki döneminde olduğu gibi İbadi döneminde de Irak, DEAŞ ile mücadele konusunda İran'dan destek almaya devam etmekte ve İran, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve terörizmle mücadele konusunda Bağdat'a verdikleri desteği sürdürmektedir. Irak'ın Maliki döneminde Türkiye ve Suudi Arabistan ile açılan ilişkileri, İbadi iktidarıyla beraber normalleşme sürecine girmiş ve böylelikle Irak, özellikle savunma alanında Türkiye ile işbirliği yapmanın fırsatını da yakalamıştır.

Günümüzde İran'ı İbadi konusunda endişelendiren gelişme ise, İbadi'nin İran'ın Irak'taki kazanımlarını baltalayacak olan 'teknokratlar hükümeti' kurma çabasıdır. Teknokratlar hükümeti kabinesinin siyasi parti mensubu olmayan, mezhepçi siyaset izlemeyen sivil ve alanında uzman kişilerden oluşması beklenmekle birlikte, kabinenin oluşturulmasında İbadi'nin serbest olması ve hiçbir siyasi partiye danışmadan atama yapması, Batı etkisine açık bir hükümet kurulacağı endişesini doğurmuştur. İran, İbadi tarafından oluşturulan, ülkedeki tüm kesimleri kapsayan, sivil yöneticilerden oluşan ve mezhep üstü siyaset yapmayı öngören teknokratlar hükümetini de içeren 'reform süreci' sebebiyle Maliki döneminde elde ettiği kazanımlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

İran, Maliki'nin karşılaştığı her kriz sürecinde Irak'taki çıkarlarını korumak adına Irak'a müdahil olmaktan çekinmemiştir. Fakat ülkenin içinde bulunduğu kriz ortamı ve Maliki'nin hem içeride hem de uluslararası arenada giderek itibarını ve desteğini kaybetmesi sebebiyle İran, Şii fakat daha ılımlı olan İbadi'yi desteklemek zorunda kalmıştır. Bu sayede Irak'taki muhalif sesleri bastırmak ve mezhepsel tansiyonu düşürerek ülkedeki istikrarsızlık ortamını azaltmayı amaçlamıştır. Zira mezhep eksenli çatışmaların şiddetlenmesi, İran'ın bu çatışmada Irak Şii'lerini desteklemesi¹³ ve Maliki hükümetiyle yakın ilişkiler kurması, İran'ın bölgesel itibarına olduğu kadar Maliki'nin itibarına da ciddi

13 Sinkaya, 2013, s. 28.

bir darbe vurmuş ve bölgesel kutuplaşmayı şiddetlendirmiştir.¹⁴ İran, hem Irak içerisinde hem de bölgesel düzeyde kendisine karşı artan endişeleri azaltmak için İbadi'yi ilk aşamada desteklese de, Irak'taki çıkarlarını büyük oranda zedeleyen reform sürecinden rahatsızlık duymakta ve çıkarlarını idame ettirebilecek diğer Şii liderlerle yakın temasını sürdürmektedir.

3. Irak'ta Türkiye-İran Rekabeti

Türkiye ve İran, hem sahip oldukları ulusal güç hem de geçmişten aldıkları tarihsel mirasın etkisiyle Ortadoğu'nun geleceğini belirleme adına birbirleriyle rekabet eden ülkeler haline dönüşmektedir. Her iki ülke de bölge ülkelerini kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye zorlamaktadır. Türkiye ve İran, bölgede oluşacak her güç boşluğunu veya olası güç boşluklarını doldurma adına birbirleriyle yarışmakta ve çıkarları çatıştığı için de bölgesel düzeyde bir rekabet ortamının oluşmasına yol açmaktadırlar. Türkiye ve İran, ikili siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine çabalamakta ve çatışan bölgesel politikaların ikili ilişkilere zarar vermesini engellemeye çalışmaktadır. Fakat iki ülke arasındaki bölgesel düzeydeki rekabete özellikle Suriye Krizi ve DEAŞ'ın yükselişi ile beraber küresel güçlerin de müdahil olmasıyla, Türkiye-İran rekabeti oldukça sınırlanan ve doğrudan çatışan bir karaktere bürünmüştür. Bu durum aynı zamanda her iki ülkenin de bölgesel denklemden kopmama adına ve ikili ilişkilere zarar verme pahasına politik çıkarlar ekseninde birbirleriyle çatışan bir güç mücadelesine girebileceğini göstermiştir.

Irak'ın mezhep ve etnik nitelikleri itibarıyla yaşadığı gerginlikler ve Soğuk Savaş sonrası dönemde Irak-eksanli yaşanan bunalım, Türk-İran ilişkilerini bölgenin jeopolitik geleceği açısından önemli bir konuma¹⁵ yükseltmesinin yanı sıra Irak'taki Türkiye-İran rekabetini de şekillendirmiş ve dönüştürmüştür.

Türkiye'nin Irak'ta PKK'lı teröristlere karşı düzenlediği sınır ötesi operasyonlar ve Türkiye'nin KDP ile olan iyi ilişkileri, KYB'yi destekleyen İran'ı rahatsız etmiş ve karşıt bir konum almaya itmiştir.

¹⁴ Sinkaya, 2014, s. 12-13.

¹⁵ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 77. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s. 435.

Bunun sebebi, İran'ın Kuzey Irak'taki petrolün ve gazın doğrudan askeri işgal veya dolaylı olarak ekonomik işbirliği aracılığıyla Türkiye tarafından kontrol edilmesini istemiyor oluşudur.¹⁶ Ayrıca, Türkiye'nin KDP ile (İran'ın düşmanı olan) Saddam arasında arabuluculuk yapması ve KYB'ye karşı savaşta başarılı olmalarına katkıda bulunması, İran'ı Irak'ta Türkiye karşıtı bir konum almada kararlı hale getirmiştir. Talabani'ye göre PKK, Türkiye'nin Barzani'ye (KDP'ye) yönelik desteğini engelleyebilecek önemli bir araçtı. Bu sebeple, Ağustos 1995'te PKK'nın KDP'ye yönelik başlattığı saldırıya Suriye ve İran'ın yanı sıra KYB de desteğini sunmuştur.¹⁷ Daha sonra Türkiye, KYB'nin PKK'ya karşı tutum almasını istemiş ve KYB'nin PKK'ya vermiş olduğu aktif desteği kesmesi üzerine¹⁸ çıkan KYB-PKK arasındaki çatışmalarda Türkiye KYB'yi ve İran ise PKK'yı desteklemiştir.¹⁹ Özetle, 1990'lı yıllarda Irak'ta yaşanan Türkiye-İran rekabeti büyük oranda Kuzey Irak'taki güç mücadelesi üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiye, kendi güvenliğinin de gereği olarak sınır bölgesini kontrol eden Erbil merkezli KDP ile yakın ilişkiler kurma gayretindeyken, İran bölgedeki güç boşluğunu doldurma adına Türkiye'nin avantajlı bir konuma yükselmesinden duyduğu endişe sebebiyle Türkiye karşıtı unsurların yanında yer almıştır.

2003 Irak Savaşı sonrası Saddam rejimin devrilmesi ve demokratikleşen Irak'ta özellikle siyasi açıdan oluşan güç boşluğu, Irak'taki Türkiye-İran rekabetinin büyük oranda Bağdat hükümeti üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur. 2005 yılına kadar Türkiye, daha çok Kuzey Irak'ın bağımsızlığı, PKK'nın bölgedeki faaliyetleri, Kerkük'ün statüsü ve Türkmenlerin hakları üzerinde yoğunlaşırken²⁰ İran, kuzey Irak'ın bağımsızlığı meselesinin yanında Irak Şiileri arasında yaşanan görüş ayrılıkları üzerine yoğunlaşmıştır. ABD önderliğinde gerçekleştirilen Irak'ın kurumsallaşma sürecinde iktidardan dışlanan Sünni Arapların Aralık 2005 seçimlerini boykot

16 Baskın Oran, *Türk Dış Politikası - Cilt III: 2001-2012*, 2. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 453.

17 Berkan Öğür vd., *Kuzey Irak-Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği*, ORMER Raporu, Sayı: 1, Sakarya 2014, s. 32.

18 Ümit Özdağ, *Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları*, Pegasus Yayınları, İstanbul 2008, s. 261-262.

19 Öğür vd., *a.g.e.*, s. 46.

20 Oran, *a.g.e.*, s. 409.

etmesi, Irak'ta Şii Arap Maliki'nin büyük oranda Kürtlere temsil sağlayarak hükümeti kurmasına neden olmuştur. Bu noktadan sonra Türkiye, siyasi açıdan istikrarlı, bağımsız, Türkiye'nin çıkarlarıyla uyumlu, temsil gücü yüksek ve hiçbir grubun iktidarı domine etmediği kapsayıcı bir Irak hükümeti oluşturmaya çalışmıştır. İran ise, ABD varlığını sınırlayan, Şii temsil oranı yüksek, İran'la yarışamayacak kadar zayıf ama kendi güvenliğini sağlayabilecek kadar istikrarlı ve İran'ın ulusal güvenlik çıkarlarını destekleyen dost bir Irak hükümeti oluşturmaya çalışmıştır. Türkiye, Irak'ın İran eksenli hareket eden uydu bir devlet haline dönüşmesini istememektedir. Bu durum, İran'ın Irak'taki siyasi emellerini gerçekleştirme yeteneğine büyük bir engel oluşturmaktadır.²¹

İlerleyen yıllarda Bağdat'ın gittikçe merkezileşen bir politika izlemeye başlaması ve İran'ın Irak üzerindeki etkisini artırması Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ni (IKBY) Türkiye'ye yakınlaştırırken, PKK'nın şiddet eylemlerine yeniden ivme kazandırması da Ankara'yı Erbil ile yakınlaşarak PKK'nın Kandil'deki mevcudiyetini sınırlandırma yönünde motive etmiştir.²² 2007 sonrası Türkiye ve IKBY arasındaki bu yakınlaşmanın Irak'taki İran etkisini Kürtler aracılığıyla dengelemek ve Bağdat'ın merkezîyetçi eğilimleriyle mücadele etmek adına gerçekleştirildiği söylenebilir.²³ Diğer taraftan Bağdat'ta İran'a dost ve IKBY'yi tehdit etmeyecek kadar zayıf bir hükümetin kurulması, Erbil-Tahran ittifakının önemini azaltmıştır. Üstelik bu dönemde İran yönetimi Bağdat ile ilişkilerine öncelik vermeye başlamış, Erbil-Bağdat ilişkilerinde gerilim arttığı zaman genellikle Bağdat'ı desteklemiştir.²⁴ ABD askerlerinin Irak'tan çekilme takviminin açıklanmasıyla beraber Türkiye ve İran, Bağdat hükümetiyle olan ilişkilerini geliştirmeye ve 2011 sonrası oluşacak güç boşluğunu doldurma adına avantajlı bir konum elde etmeye çabalamıştır. Bu sebeple Türkiye ve İran'ın Irak'taki siyasi rekabeti hız kazanmış ve 2010 Irak genel seçimlerinde bu rekabetin etkileri net bir şekilde görülmüştür.

21 F. Stephen Larrabee-Alireza Nader, *Turkish-Iranian Relations in a Changing Middle East*, RAND, USA 2013, s. 12.

22 Ali Balcı, *'Enerji'sine Kavuşan Komşuluk: Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri*, SETA Analiz, Sayı: 97, Ankara 2014, s. 16.

23 Soner Cagaptay-Tyler Evans, *Turkey's Changing Relations with Iraq*, The Washington Institute for Near East Policy, Sayı: 122, Ekim 2012, s. 1.

24 Bayram Sinkaya, *Güven Bunalımı Kısılcığında İran-İKBY İlişkileri*, Ortadoğu Analiz, Cilt: 7, Sayı: 69, Ankara 2015, s. 25.

Türkiye ve İran'ın 2010 Irak seçimlerinde farklı siyasi blokları desteklemeleri Irak'ta Türkiye-İran rekabetinin açık bir göstergesi olmuştur. Türkiye, Sünnilerin ve Türkmenlerin büyük oranda İyad Allavi'nin seküler el-İrakiye İttifakına dâhil olmasını sağlayarak ve bu ittifakı destekleyerek²⁵ bütün grupları kapsayan, İran'ın Irak'taki etkisini sınırlayan ve kendi çıkarlarıyla uyumlu hareket eden bir Bağdat hükümeti oluşturmaya çalışmıştır. İran ise, Arap milliyetçiliğinin etkisindeki seküler Sünni Arapların iktidarı ele geçirmesinden endişe ettiği için Şiileri tek çatı altında toplamak için çabalamıştır. Tahran yönetimi, Maliki'nin Şii ağırlıklı grupları Kanun Devleti Koalisyonu etrafında toplamasına katkıda bulunmuştur. Seçimlerde seküler el-İrakiye İttifakı birinci çıkmasına rağmen İran'ın da desteğiyle hükümeti kurma görevini yeniden Maliki üstlenmiştir. Bunun sonucunda Türkiye, 2011 sonrası oluşacak Irak'taki güç boşluğunu doldurma konusunda dezavantajlı bir duruma düşmüştür.

2011 sonrası Irak'taki Türkiye-İran rekabeti birincisi Bağdat Hükümeti ve ikincisi DEAŞ ile mücadele olmak üzere temelde iki ana başlık üzerinden değerlendirilebilir.

Bağdat Hükümeti

2011 yılından sonra da Irak'taki Türkiye-İran rekabeti Bağdat hükümeti üzerinden yaşanmaya devam etmiştir. Maliki'nin ikinci defa başbakan olarak hükümet kurmasındaki katkısından sonra güçlü bir muhalefetle karşılaştığında İran'ın verdiği destek, onun önceki 'mesafeli' yaklaşımını terk ederek Tahran'a daha fazla yakınlaşmasına ve bölge siyasetinde giderek İran'ın çizgisine doğru kaymasına neden olmuştur.²⁶ Diğer taraftan, teröre destek verdikleri gerekçesiyle Sünni Arap Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el Haşimi ve diğer Sünni üst düzey yöneticiler hakkında tutuklama kararı çıkartılması ve Haşimi'nin Türkiye'ye sığınması, Türkiye-Irak ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Türkiye ve İran, Maliki yönetiminin Şii merkezli ve Sünnileri dışlayan politikaları sebebiyle Irak'ta giderek yarışan ve

25 Mete Çubukçu-Taha Özhan, İşgal Altında İstikrar Arayışları 2010 Seçimleri, SETA Analiz, Sayı: 20, Ankara 2010, s. 28-32.

26 Sinkaya, 2013, s. 4-24.

çatışan çıkarlara sahip iki ülke haline dönüşmüştür. Irak'ın Arap Baharı sürecinde İran'a yakın bir dış politika izlemesi, Türkiye-İran rekabetini derinleştirmiştir. Irak, başlangıçta Suriye'ye karşı dengeli bir tutum izlemeye çalışsa²⁷ da daha sonra Rusya ve İran ile askeri işbirliği içerisine girerek Esad'a destek olan bir tavır geliştirmiştir. Türkiye, Tahran'a rağmen Şii ağırlıklı Bağdat hükümeti üzerinde etki kurmaya çabalarken aynı zamanda Irak'ın dış politikada kendisinden ayrılan bir tavır geliştirmesi Türkiye'yi oldukça zor bir duruma sokmuştur. Türkiye, Bağdat hükümeti üzerinde etki kurma fırsatını Eylül 2014'te iktidara gelen Haydar el İbadi iktidarıyla beraber yakalamıştır.

Türkiye, Maliki'ye oranla daha ılımlı olan İbadi iktidarıyla beraber Bağdat hükümetindeki Şii ağırlıklı yapının, Irak dış politikasındaki İran eksenli çizginin ve dolayısıyla da Irak'taki İran etkisinin zayıflayacağı beklentisine girmiştir. Nitekim beklenildiği gibi Irak'ta yeni hükümetin göreve başlaması, Ankara ve Bağdat ilişkilerini yeni bir zemine kaydırmış ve Ankara, hükümet değişimini olumlu karşıladığını beyan ederken, kısa süre içinde Bağdat'tan Ankara'ya üst düzey ziyaretler gerçekleşmeye başlamıştır. Bu ziyaretler, Ankara ve Bağdat arasında iyi ilişkiler kurmanın zeminini önemli ölçüde oluşturmuş ve Maliki dönemindeki politikanın önemli ölçüde değiştiğinin bir göstergesi olmuştur.²⁸ Türkiye'nin kazanımlarını arttıran ve İran'ın kazanımlarını ise azaltan Bağdat yönetimindeki bu değişikliğe ek olarak, İbadi'nin 'Tekokratlar Hükümeti'ni de içeren reform sürecine girmesi, İran'ın kazanımlarını tehlikeye atan ve İran'ı endişeye sevk eden bir diğer gelişme olmuştur. Özetle, 2011 sonrası gerçekleşen ve Bağdat hükümeti üzerine yoğunlaşan Türkiye-İran rekabeti, son dönemde Türkiye'nin avantaj elde ettiği ve nispeten rekabetin dengelendiği bir karaktere bürünmüştür.

DEAŞ ile mücadele

2013 yılının sonlarından itibaren Irak'ta önemli kent merkezlerini ele geçirmeye başlamasıyla birlikte DEAŞ, Irak'ın toprak bütünlüğünü

27 Yoel Guzansky, "Iraq and the Arabs Following the Withdrawal", *Strategic Assessment*, Cilt: 15, Sayı: 3, Ekim 2012, s. 43.

28 Ali Balcı, "Türkiye'nin Irak Politikası 2014", Burhanettin Duran vd., der., *Türk Dış Politikası Yılı-SETA*, Ankara 2015, s. 182-183.

daha fazla tehdit eder hale gelmiş ve özellikle Haziran 2014'te DEAŞ'ın Musul'u ele geçirmesiyle birlikte Irak'ın güvenlik alanında Türkiye ve İnan'la işbirliği yapması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu noktadan sonra Irak'taki Türkiye-İnan rekabeti, Irak'ın egemenliğinin yeniden tesisi adına ülkenin terörden arındırılması çabaları üzerinden yürümeye başlamıştır. Türkiye ve İnan, Irak ile savunma alanında işbirliğine giderek hem Irak'ın toprak bütünlüğünü korumayı amaçlamakta hem de DEAŞ sonrası oluşacak güç boşluğunu doldurma konusunda avantaj elde etmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye, 1991 ve 2007 yıllarında Irak'la güvenlik antlaşmaları imzalamıştır.²⁹ Fakat 2011 sonrası Maliki ile bozulan ilişkiler sebebiyle Irak'taki güç boşluğunu doldurma konusundaki avantajını İnan'a kaptırmıştır. İnan, Ekim 2012'de³⁰ ve Kasım 2013'te³¹ Irak'la yapmış olduğu antlaşmalarla savunma alanındaki işbirliğinin boyutunu oldukça genişletmiştir. 2014 yılının ikinci yarısından itibaren İnan'ın DEAŞ'la mücadele adına Bağdat yönetimine yaptığı askeri yardımlar, İnan'ın Irak'taki hareket kabiliyetini daha da arttırmıştır.³² Öyle ki, DEAŞ sonrası Irak'ta güvenlik güçleri, yerel kuvvetlere dayalı milis güçleri olarak yeniden kurulmaya başlanmıştır.³³ Haziran 2014'te Sistani'nin yaptığı 'DEAŞ'a karşı savaş' fetvasının ardından Şii milislerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan çatı milis gücü Haşdi Şaabi'nin askeri, silah ve lojistik açıdan İnan tarafından desteklenmesi aynı zamanda İnan'ın Irak'taki etkinliğini hissedilir derecede arttırmıştır.³⁴ Şii milislerin operasyon sahalarının bizzat İnanlı askeri danışmanlar tarafından yönlendirilmesi ve bu sayede İnan'ın bölgedeki etkinliğini arttırması, Sünnilerin ve Arap milliyetçisi Şiiilerin yanında İnan'ın bölgede artan etkinliğinden rahatsız olan Türkiye'nin de tepkisine neden olmaktadır.

Türkiye ve İnan, Irak ile yapmış oldukları güvenlik anlaşmalarına ve daha sonra yapılan çeşitli istişarelere dayanarak kurmuş oldukları

29 Ali Semin, *Başika Krizi ve Türkiye-Irak İlişkilerinin Geleceği*, BİLGESAM Analiz/Ortadoğu, Sayı: 1275, İstanbul 2015, s. 2.

30 "Iran-Iraq Defense Cooperation Leads to Regional Stability: Vahidi", *a.g.e.*, (Erişim Tarihi: 03.04.2016).

31 Esfandiary-Tabatabai, *a.g.m.*, s. 9.

32 Katzman-Humud, *a.g.m.*, s. 35.

33 Semin, *a.g.m.*, s. 4.

34 Bilgay Duman, *İŞİD Sonrası Irak'ta Tartışmalı Yeni Aktör: Haşdi Şaabi (Halk/Millet Yığınları)*, ORSAM Rapor, Sayı: 198, Ankara 2015, s. 24.

askeri eğitim kamplarında Irak ordusuna ve peşmergelere eğitim vermektedirler. Bundan farklı olarak İran, Haşdi Şaabi'nin eğitim ve operasyonlarını üstlenirken, Türkiye Sünni Arap gücü olan Haşdi Vatani'ye (Ninova Muhafızları'na) eğitim vermektedir.³⁵ Türkiye, Şii milislerin güçlenmesinden ve nokta operasyonlar sonrası DEAŞ'dan geri aldıkları şehirlerde demografik açıdan hâkim unsura dönüşmesinden rahatsızlık duymaktadır. Diğer bir deyişle, Şiiilerin bölgedeki etkinliğini arttırarak DEAŞ'ın yerini alacağından endişe duymaktadır. Bu sebeple, her iki ülke de DEAŞ sonrası oluşacak güç boşluğunu doldurma adına avantajlı bir konuma yükselmek için kendi çıkarları doğrultusunda Sünni veya Şii milislerin eğitimine ağırlık vermekte ve operasyon sahalarını yönlendirmeye çalışmaktadır. Türkiye ve İran, Irak'la savunma alanında işbirliğine giderek DEAŞ'a karşı mücadele hemfikir olduklarını ve Irak'ın toprak bütünlüğünü önemsediklerini göstermelerine rağmen, DEAŞ ile mücadele üzerinden yürüyen Türkiye-İran rekabeti, iki ülkenin de bölgedeki jeostratejik tahayyül ve projeksiyonlarının birbirlerinden oldukça farklı olduğunu ve bölgede oluşacak güç boşluğunu doldurma adına çıkarları çatışan iki rakip ülke olduklarını göstermiştir.

DEAŞ ile mücadele, Türkiye ve İran açısından bölge dizaynında etkinliklerini arttırabilmek adına bir kaldıraç görevini görmekte ve her iki ülke de DEAŞ ile mücadele kapsamında birbirleriyle yarışan unsurlar haline dönüşmektedir. Irak'ta yaşanan bu rekabet, bazen iki ülkenin dolaylı olarak da olsa karşı karşıya gelmesine yol açmakta veya sembolik değerdeki güç gösterilerine neden olmaktadır. Örneğin, Eylül 2015'te Bağdat'ta Türk inşaat firmasında çalışan 18 işçinin Şii milislerce kaçırılması ve milislerin Türkiye'ye yönelik taleplerde bulunması, İran'ın Türkiye'ye Şii milisler üzerinden bir meydan okuması olarak yorumlanabilir.³⁶ Bu olaydan yaklaşık 3 ay sonra Türkiye, Başika'ya yaptığı asker sevkiyatı ile bölgedeki çıkarlarını korumaktan geri durmayacağı ve güç mücadelesindeki etkinliğini arttırmaktan çekinmeyeceği mesajını vermiştir. Özetle, 2013 sonrası Irak'ta DEAŞ'ın güçlenmesiyle beraber Türkiye ve İran rekabeti daha çok Irak'ın güvenliği ve DEAŞ ile mücadele üzerine yoğunlaşmıştır. DEAŞ'a karşı girişilen bu güç mücadelesine küresel güçlerin de

35 Semin, *a.g.m.*, s. 3.

36 SETA, *2015'te Türkiye*, Ankara 2015, s. 131-132.

müdahil olmasıyla Irak'taki Türkiye-İran rekabeti giderek sınırlanan ve çatışan bir karaktere bürünmüştür.

4. 2011 Sonrası İran'ın Irak Politikası

İran, Irak'ı kendi doğal nüfuz alanı olarak görmekte ve Irak'ın içişlerine karıştıklarına dair suçlamalara karşı çıkmaktadır. İranlı yetkililer, Irak'taki varlıklarını bir müdahale (*tedahhul*) değil, iç içe geçmişlikle (*tedahul*) açıklamaya çalışmaktadır.³⁷ Dolayısıyla 2011 sonrası Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi, İran tarafından doğal etkinlik alanını pekiştirmek ve Irak'taki güç boşluğunu doldurmak adına ele geçirilmiş bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. 2011 sonrası Tahran yönetiminin Maliki'ye ülke içi siyasette ve dış politikada artan desteği, Maliki'nin iç ve dış politika tercihlerinde Tahran ile uyumlu politikalar geliştirmesine neden olmuştur. Bu durum, İran-İrak arasındaki ikili ziyaretlere de yansımıştır. Nuri el-Maliki, Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonraki en yüksek düzeyli ziyaretini Nisan 2012'de en büyük destekçisi Tahran'a gerçekleştirmiştir.³⁸

Bu ziyaret sırasında Maliki, Irak ile İran arasındaki siyasi ilişkilerin çok iyi durumda olduğunu, diğer alanlarda da ilişkilerin geliştirilmesinin iki ülke çıkarlarına hizmet edeceğini belirtmiş ve iki ülkenin birlik içerisinde hareket edebilmesi dâhilinde bölgesel ve küresel ölçekte çok büyük bir gücün ortaya çıkabileceğini söylemiştir.³⁹ Bunun yanı sıra İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad son ziyaretini Temmuz 2013'te Bağdat'a gerçekleştirmiştir. İran Dışişleri Bakanı M. Cevad Zarif ise Eylül 2013'te ilk yurtdışı ziyaretini Bağdat'a gerçekleştirmiştir. Benzer şekilde Irak Başbakanı Haydar el İbadi, Ekim 2014'te ilk yurtdışı ziyaretini Tahran'a gerçekleştirmiştir. Bunların dışında iki ülke arasında çeşitli düzeylerde çok sayıda karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiş ve iki ülke arasındaki ekonomik, siyasi ve savunma alanındaki işbirliği geliştirilmeye çalışılmıştır.

37 Ufuk Ulutaş-Furkan Torlak, Çekilme Sonrası Irak'ta Düzen Arayışı, SETA Analiz, Sayı: 49, Ankara 2011, s. 24.

38 Sinkaya, 2013, s. 25.

39 Ridvan Kalaycı, "Irak 2012", Kemal İnat-Muhittin Ataman, der., *Ortadoğu Yıllığı 2012*, Açılım Kitap, İstanbul 2013, s. 46-47.

İkili ilişkilerin gelişmesine paralel olarak, iki ülke arasındaki tarihsel anlaşmazlıkların ve İran-İrak savaşının mirası sorunların yavaş yavaş çözümlenmeye başladığını söyleyebiliriz. Kara sınırları ve Şattül Arap nehri üzerindeki sınırın belirlenmesi için 2008 yılında kurulan komiteler çalışmalarına hala devam etmektedir. Sınır bölgelerindeki müşterek petrol sahalarının kullanımına dair ortak çalışmalar da devam etmektedir.⁴⁰ Saddam sonrası dönemde zaman zaman dile getirilmeye başlanan savaş tazminatı meselesi en son Temmuz 2013'te İran Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamayla tekrar gündeme getirilmiştir. Buna göre, Irak'taki Ba'as rejimi tarafından İran'a karşı başlatılan sekiz yıllık savaşla ilgili tazminat alınmasının İran dışişleri bakanlığının gündeminde olduğu belirtilmiştir.⁴¹ Ayrıca Haziran 2014'te İran, 1990 yılından bu yana elinde tuttuğu Irak'a ait 130 savaş uçağını silah ve mühimmatıyla birlikte iade etmiştir.⁴² Şüphesiz bu sorunların çözümüne yönelik taraflarda karşılıklı anlayış ve yumuşamanın görülmesinde, Maliki ile başlayan ve 2011 sonrası pekişen dost ve stratejik ortaklık⁴³ ilişkisinin etkisi büyüktür.

2011 sonrası İran'ın Irak politikasını şekillendiren en önemli etken Maliki'nin ikinci başbakanlık döneminde sağlamlaştırılan Bağdat hükümetindeki Şii temsilini kaybetmemek ve özellikle DEAŞ'ın yükselişiyle birlikte hem Bağdat hükümeti ile hem de IKBY ile olan ikili ilişkilerini güvenlik alanında yapılan işbirliğiyle sağlamlaştırmaktır. Tahran ve Bağdat arasındaki yakınlaşma iki ülkenin bölge meselelerinde ortak tavır almalarına ve savunma işbirliğini geliştirmelerine neden olmuştur.⁴⁴ Diğer taraftan Tahran, Irak politikasının giderek Başbakan Maliki'ye endekslenmesinin eski müttefiklerinin bir kısmını (Kürtleri) yabancılaştırdığını,⁴⁵ ülkede İran karşıtlığının artmasına ve Irak'taki nüfuz sahasının daralmasına neden olduğunu ve nitekim bu politikanın bölgedeki çıkarlarına zarar vermeye başladığını fark etmiştir. Bu sebeple, iki ülke arasındaki işbirliğinin kişiye endekslenmesinden çok kalıcı bir işbirliği zeminine oturtulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İşte

40 Sinkaya, 2013, s. 31.

41 "Erakçi: Irak'tan Savaş Tazminatı Alınması Gündemde", *Iran Turkish Radio*, <http://turkish.irib.ir/haberler/iran/item/284370>, (Erişim Tarihi: 18.04.2016).

42 "İran, Irak'a 130 Uçağı Verdi", *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/iran-irak-a-130-ucagi-verdi-gundem-1901015/>, (Erişim Tarihi: 18.04.2016).

43 Sinkaya, 2014, s. 14.

44 Sinkaya, 2013, s. 33.

45 Sinkaya, 2013, s. 38.

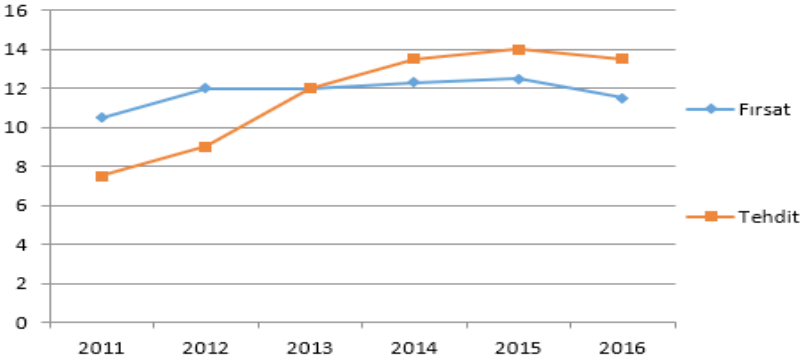
İran'ın daha ılımlı olan İbadi iktidarına razı olması ve stratejik ortaklık zeminine savunma alanındaki işbirliğini dâhil etmesi, hem ülkedeki mezhepsel gerginliği ve dolayısıyla İran karşıtlığını azaltmaya hem de mevcut işbirliğini güvenlik ekseninde kalıcı bir zemine oturtmaya yönelik bir politikadır.

İran'ın İbadi'ye verdiği siyasi destek, İran'ın Irak'taki çıkarlarının korunmasını ve Tahran ile Bağdat arasındaki stratejik ortaklığın sürdürülmesini sağlarken⁴⁶, güvenlik alanında yapılan işbirliği bu ortaklığın oldukça pekiştirilmesine yol açtı. Fakat son dönemde İbadi'nin gerçekleştirmeyi planladığı reform talepleri, İran için Bağdat hükümetindeki Şii temsil ve hareket kabiliyetini sınırlayacak olan yeni bir tehdit algısı oluşturmaktadır. DEAŞ'ın yükselişi ile beraber Irak ordusunun Haşdi Şaabi çatısı altındaki Şii milislere dayalı olarak kurulması ve bu milislerin İranlı komutanlar tarafından bizzat eğitilip desteklenmesi, ayrıca İran'ın çıkarlarının tehlikeye düşmesi halinde Maliki'nin yeniden bir alternatif olarak öne sürülmesi ihtimali, İbadi'yi İran tarafından baskı altına alan ve İran ile işbirliğine zorlayan unsurlardır. İran, 2006 yılından bu yana Maliki iktidarıyla elde ettiği ve 2011 sonrası sağlamlaştırdığı kazanımlarını kaybetmek istemeyecektir. Bu sebeple İran, Maliki tehdidi ve İran destekli milis güçler aracılığıyla baskı altına aldığı İbadi'yi iç ve dış politikada kendi çıkarlarıyla uyumlu bir şekilde hareket etmeye zorlamaktadır. DEAŞ'a karşı elde edilecek başarının uzun süreli bir süreci gerektirmesi, Bağdat yönetimi ve IKBY ile güvenlik alanında işbirliğine giderek Irak'taki etkinliğini artıran İran'ın kazanımlarını da uzun vadeye yayacaktır.

5. 2011 Sonrası İran'ın Irak Politikalarında Tehdit-Fırsat Dengesi

İran, 2011 sonrası dönemde Irak politikalarını şekillendirirken çeşitli faktörler üzerinden ulusal güvenliğini tehdit altında hissetmiş veya ulusal çıkarlarını gerçekleştirme adına birtakım fırsatlar ele geçirmiştir. Bu dönemdeki İran'ın Irak politikalarındaki tehdit-fırsat dengesini bir grafik üzerinden inceleyecek olursak;

46 Sinkaya, 2014, s. 14.

Tehditlerin ve Fırsatların Şiddet Seviyeleri	0-5 Arası	5-10 Arası	10-15 Arası	15-...
	Zayıf	Orta	Yüksek	Çok Yüksek

Şekil.1. 2011 Sonrası İran'ın Irak politikalarında tehdit-fırsat dengesi⁴⁷

- 2011-2012 dönemi; İran, 2011'de ABD askerlerinin Irak'tan çekilmesiyle oluşan güç boşluğunu Irak ile daha çok güvenlik alanında yaptığı işbirliği ile doldurma fırsatı yakalamıştır. Bu dönemde karşılıklı ziyaretler artmış ve iki ülke arasında bir stratejik işbirliği kurulmuştur. Maliki'nin artan mezhep siyaseti ve aynı zamanda Suriye'deki artan şiddet olayları ise bölgede düzenin bozulmasına yol açmış ve genel anlamda bölgede bir tehdit sarmalı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, İran için fırsatlar ve tehditler eş zamanlı yükselmesine rağmen İran için henüz doğrudan bir tehdit algılanmamaktaydı.
- 2012-2013 dönemi; Maliki'nin ülkenin istikrarsızlıktan kurtulması adına gösterdiği başarısızlık ve hatta izlediği politikalar sebebiyle ülkede mezhepsel gerginliği daha da tırmandırması, İran için önemli bir uyarıcı olmuş ve işbirliğinin temeli güvenlik ayağına dayandırılmaya başlanmıştır. Bu durum İran'ın fırsatlarını sınırlandırırken, 2013'de DEAŞ'ın Irak'taki bazı şehirleri ele geçirmeye başlaması ve dolayısıyla Irak'ın toprak bütünlüğünü

47 Bu grafik, yazarın özgün çalışmasıdır. Bu dönemdeki İran'ın Irak politikası analiz edilerek hazırlanmıştır.

tehdit eder hale gelmesi aynı zamanda İran'ın ulusal güvenliği için yeni bir tehdidin ortaya çıkması anlamına gelmektedir.

- 2013-2014 dönemi; DEAŞ'ın güçlenmesi ve Maliki'nin ülke içi ve uluslararası siyasette itibarını kaybetmeye başlaması, bu dönemin başında tehdit-fırsat dengesinin yakalanmasına neden olmuştur. 2014'deki DEAŞ'ın ciddi anlamdaki yükselişi İran'ın Irak kaynaklı tehdit algısı oldukça yükseltmiş, Maliki'nin yerine İbadi'nin başbakan olması ise İran'ın fırsatlarının sınırlandırılması anlamına gelmiştir. Fırsatlardaki ufak artış, DEAŞ sayesinde İran'ın Irak'taki etkinliğini pekiştirmesini ifade etmektedir.
- 2014-2015 dönemi; Bu dönemde DEAŞ'ın ilerlemesi durağan bir hal alsada bu tehdide bir de Iraklı Kürtlerinin artan bağımsızlık söylemlerinin eklenmesi, İran'ın Irak kaynaklı tehdit algılamalarının artmasına yol açmıştır. Fırsatlar seviyesindeki ufak artış, İran'ın güvenlik alanında Irak Kürtleriyle işbirliği yapma fırsatını yakalamasını ifade eder.
- 2015-2016 dönemi; Özellikle 2016'nın ilk aylarından itibaren DEAŞ'ın ciddi anlamda gerilemeye başlaması İran'ın tehdit algısını düşürürken, İbadi'nin 2016'nın ilk aylarından itibaren Sadr'ın da baskısıyla teknokratlar hükümeti kurma girişimleri İran'ın fırsatlarını sınırlandıran gelişme olmuştur.

2011 sonrası dönemde İran Irak politikalarını, ilk aşamada Maliki'ye endekslemiş fakat bölgesel gelişmelerin de etkisiyle bu politika gittikçe İran'ın ulusal güvenliğine zarar vermeye başlamış ve nitekim 2013'ün sonlarında DEAŞ'ın güçlenmeye başlamasıyla İran'ın tehdit-fırsat algılamalarında bir eşitliğin yakalanmasına neden olmuştur. DEAŞ, İran için bir tehdit oluşturmasına rağmen aynı zamanda İran'ın Irak'taki etkinliğini arttırması adına İran'a bir fırsat sunmaktadır. Fakat bu fırsat, tehdit algılamalarının üzerine geçememektedir. DEAŞ sayesinde Irak Şiileri ülkedeki (hükümet, ordu ve bürokrasi dâhil olmak üzere) hareket kabiliyetlerini arttırmakta ve bu durum İran için bir dizi fırsat anlamına gelmektedir. Diğer taraftan ise Irak'ın toprak bütünlüğünün hızla bozulması ve Kürtlerin durumunun giderek bağımsızlığa giden bir sürece evrilmesi, İran'ın

tehdit algılamalarını yükseltmektedir. İran, İbadi'yi ilk aşamada destekleyerek istikrarsızlığın neden olduğu tehditler seviyesindeki artışı azaltılmayı amaçlamıştır. İbadi, istikrarsızlığın sona erdirilmesi adına göreceli bir başarı elde etmiş ve bu durum tehditler seviyesindeki artışı sınırlandırmıştır. İbadi'nin teknokratlar hükümeti kurma çabaları ise İran'ın Bağdat hükümetindeki Şii temsilini kaybetmesi ihtimalini doğurmakta ve bu durum fırsatlar seviyesinde genel bir düşüşün yaşanmasına neden olmaktadır.

6. Sonuç

2011 sonrası İran'ın Irak'ta Maliki üzerinden sağlamlaştırmaya başladığı etkinlik, Irak'ın dış politikasına da yansımış ve Irak, Suriye meselesinde giderek İran çizgisine doğru kaymıştır. Irak, ilk aşamada hem Esad'a reform çağrısı yaparak hem de muhalefetin silahlandırılmasına karşı çıkararak Suriye meselesinde dengeli bir tutum sergilemiştir. Fakat Suriye'nin iç savaş ortamına sürüklenmesi ve her iki ülkeyi de tehdit eden DEAŞ'ın güçlenmesi, buna ek olarak Esad rejiminin düşmesi halinde olası bir Sünni rejimin kurulması ihtimali Irak'ı Esad'ın yanında yer almaya ikna eden sebepler olmuştur. Suriye meselesinde İran'ın Batı'yı suçlayan ve yabancı müdahalesine karşı bir söylem geliştirmesi, Irak'ın da benzer bir tecrübeyi yaşaması sebebiyle Irak için önemli bir anlam ifade etmiştir. Bu durum Irak'ın dış politikada İran ile uyumlu bir çizgi izlemesine ve iki ülke arasındaki güven ilişkisinin pekişmesine yol açmıştır.

Maliki'nin ikinci başbakanlık döneminde Kürtleri ve Sünnileri dışlayan ve çoğunlukçu demokrasiyi andıran bir yönetim tarzı geliştirmesi İran'ın Irak'taki etkinliğini arttırmasına yol açmış fakat diğer taraftan artan mezhepsel çatışma ve istikrarsızlık ortamı İran'a yönelik tepkilerin artmasına ve İran'ın çıkarlarına zarar vermesine sebep olmuştur. Bu yüzden İran, Şii olmasına karşın diğer kesimlere karşı nispeten daha ılımlı olan İbadi'yi desteklemekte bir sakınca görmemiştir. Çünkü hali hazırda Irak ile güvenlik alanında kurulan stratejik işbirliği İran'a olan bağımlılığı oldukça arttırmıştır. Bu noktadan sonra İbadi iktidarının atacağı adımların İran'ın çıkarları dâhilinde gerçekleşeceği öngörülebilir. İran iç siyasette İbadi'yi, alternatif olarak hazırda beklettiği Maliki ve Haşdi Şaabi milis gücü

üzerinden baskı altına almaktadır. Bu yüzden İbadi'nin İran'ın kazanımlarını büyük ölçüde zedeleyen bir reform süreci geliştirmesi beklenmemelidir. Benzer şekilde İbadi, Türkiye ile ilişkileri geliştirme yoluna gitse de İbadi'nin tamamen İran'ın çıkarlarıyla çatışan bir stratejik işbirliği geliştirmesi beklenemez.

İran'ın Irak ile sağlamlaştırdığı stratejik işbirliği ve ortaklığın bir başka unsuru ise DEAŞ ile mücadeledir. İran, özellikle 2011 sonrasında Irak politikasını büyük oranda Maliki iktidarına endekslemenin giderek İran'ın çıkarlarına zarar vermeye başladığını fark etmiş ve ülkedeki mezhepsel gerginliği düşürecek olan İbadi'yi desteklemesinin yanı sıra bu dönemde güvenlik alanında Irak ile stratejik işbirliğini geliştirmeye çabalamıştır. İran'ın DEAŞ ile mücadele üzerinden Irak'ın toprak bütünlüğüne destek olması, hem Irak'ın güvenliğine ve dolayısıyla İran'ın güvenliğine katkı sağlarken hem de İran'ın Irak'taki etkisini pekiştiren ve uzun vadeye yayan bir işlev görevi görmektedir. DEAŞ ile mücadelenin uzun süreli ve müşterek bir çabayla yürütülecek bir süreci gerektirmesi, ordusunu büyük oranda Şii milislere kanalize etmiş olan Irak'ı İran'a bağımlı hale getirmektedir. İran bu anlamda Irak'taki nüfuzunun uzun vadeye yayılmasını garantilemiş gözükmektedir. DEAŞ ile mücadele devam ettiği sürece İran, Irak'taki etkinliğini sürdürmeye ve iç içe geçmişlik (tedahul) durumunu pekiştirmeye devam edecektir. Bu açıdan, DEAŞ bir yandan İran'ın ulusal güvenliği için bir tehdit oluşturmakta diğer taraftan ise Irak'taki etkinliğini arttırmak için İran'a bir fırsat sunmaktadır. Genel olarak İran, 2011 sonrası konjonktürel değişimlerin meydana getirdiği tehditleri, ulusal çıkarları dâhilinde şekillendirdiği Irak politikaları çerçevesinde fırsata dönüştürmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

BALCI, Ali, 'Enerji'sine Kavuşan Komşuluk: Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri, SETA Analiz, Sayı: 97, Ankara 2014.

BALCI, Ali, "Türkiye'nin Irak Politikası 2014", Burhanettin Duran vd., der., *Türk Dış Politikası Yıllığı-SETA*, Ankara 2015, s. 171-188.

ÇAGAPTAY, Soner-Tyler Evans, *Turkey's Changing Relations with Iraq*, The Washington Institute for Near East Policy, Sayı: 122, Ekim 2012.

ÇUBUKÇU, Mete-Taha Özhan, İşgal Altında İstikrar Arayışları 2010 Seçimleri, SETA Analiz, Sayı: 20, Ankara 2010.

DAVUTOĞLU, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, 77. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2012.

DUMAN, Bilgay, *IŞİD Sonrası Irak'ta Tartışmalı Yeni Aktör: Haşdi Şaabi (Halk/Millet Yiğınları)*, ORSAM Rapor, Sayı: 198, Ankara 2015.

ESFANDIARY, Dina-Ariane Tabatabai, "Iran's ISIS Policy", *International Affairs*, Cilt: 91, Sayı: 1, Ocak 2015, s. 1-15.

GUZANSKY, Yoel, "Iraq and the Arabs Following the Withdrawal", *Strategic Assessment*, Cilt: 15, Sayı: 3, Ekim 2012, s. 39-48.

HOUSE of COMMONS LIBRARY, *ISIS and the Sectarian Conflict in the Middle East*, Parliament, London 2015.

KALAYCI, Rıdvan, "Irak 2012", Kemal İnat-Muhittin Ataman, der., *Ortadoğu Yıllığı 2012*, Açılım Kitap, İstanbul 2013, s. 33-62.

KATZMAN, Kenneth-Carla E. Humud, *Iraq: Politics and Governance*, CRS Report for Congress-Congressional Research

Service, March 2016.

LARRABEE, F. Stephen-Alireza Nader, *Turkish-Iranian Relations in a Changing Middle East*, RAND, USA 2013.

ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası - Cilt III: 2001-2012*, 2. Baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2013.

ÖĞÜR, Berkan vd., *Kuzey Irak-Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği*, ORMER Raporu, Sayı: 1, Sakarya 2014.

ÖZDAĞ, Ümit, *Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları*, Pegasus Yayınları, İstanbul 2008.

SEMİN, Ali, *Başika Krizi ve Türkiye-İrak İlişkilerinin Geleceği*, BİLGESAM Analiz/Ortadoğu, Sayı: 1275, İstanbul 2015.

SETA, *2015'te Türkiye*, Ankara 2015.

SİNKAYA, Bayram, *Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri*, SETA Rapor, Sayı: 9, Ankara 2013.

SİNKAYA, Bayram, *The 'Deepening' of Strategic Partnership between Iraq and Iran*, ORSAM Review of Regional Affairs, Sayı: 19, Ankara 2014.

SİNKAYA, Bayram, *Güven Bunalımı Kısacasında İran-İKBY İlişkileri*, Ortadoğu Analiz, Cilt: 7, Sayı: 69, Ankara 2015.

ULUTAŞ, Ufuk-Furkan Torlak, *Çekilme Sonrası Irak'ta Düzen Arayışı*, SETA Analiz, Sayı: 49, Ankara 2011.

İnternet Kaynakları

“Iran-Iraq Defense Cooperation Leads to Regional Stability: Vahidi”, *Veteranstoday*, <http://www.veteranstoday.com/2012/10/03/iran-iraq-defense-cooperation-leads-to-regional-stability-vahidi/>, (Erişim Tarihi: 03.04.2016).

“Erakçi: Irak'tan Savaş Tazminatı Alınması Gündemde”, *Iran Turkish Radio*, <http://turkish.irib.ir/haberler/iran/item/284370>, (Erişim Tarihi: 18.04.2016).

“İran, Irak’a 130 Uçağı Verdi”, *Milliyet*, <http://www.milliyet.com.tr/iran-irak-a-130-ucagi-verdi-gundem-1901015/>, (Erişim Tarihi: 18.04.2016).

Structured Abstract

The aim of this study is to examine Iran's Iraq policy starting from 2011 by considering regional and local dynamics. In the study, it is emphasized that after 2011 US troops withdrawal from Iraq, on the basis of security Iran has developed much more strategic cooperation with Iraq and it has been pointed out to the increasing Turkish-Iranian competition in Iraq. 2013 afterwards with DAESH strengthening, Iran has once again faced the danger of having an enemy along the border. This situation has also led Iraq and Iran to cooperate more in the fields of defence. Considering Iran's point of view, the cooperation primarily should ensure not losing the regional allies (the Assad regime in Syria and the Central Government of Baghdad). Secondly, cooperation between these two countries should be deepened in order not to lose Shia power and to strengthen it, moreover. Thirdly, in order to eliminate the DAESH, which poses a "major threat" to the national security of Iran. And last, but not least, due to prevention of foreign powers returning back to Iraq. Besides that, by Haider Al Abadi's coming to power a significant change has happened in Iran's Iraq policy. As a main reason for persuading Iran to support Al Abadi instead of Maliki, it could be said because of country being dragged into sectarian polarization and an environmental instability becoming unmanageable. Secondly, Iran tried to hinder occurring political power gap in Baghdad in such a term that DAESH threat could lead to dragging Iraq on the verge of division.

The third reason is Maliki's damaging Iran's interests in Iraq and the region, by both, domestic and foreign policies. Otherwise stated, although Iran seems to be benefiting from the Maliki's Shiite representation increasing sectarian policies, in order to end the unmanageable instability in the country, Iran decided to give their vote for Abadi, which seen as moderate seeks for reconciliation between Sunni and Shia sects rather than Maliki. Additionally, 2013 afterwards Turkish-Iranian competition deepened and intensified. Based on the security agreements they had made with Iraq and on the various consultations that have been made later on, Iran has been training Iraqi army and peshmerga in the military training camps they have established. 2013 afterwards, with the strengthening of DAESH

in Iraq, the Turkish-Iranian competition in the region has increased and the main focus was on the security of Iraq and the fight against DAESH. With the global powers involved in this power struggle against DAESH, Turkish-Iranian competition has become limited and conflicting.

2011 afterwards, the most important factor shaping Iran's Iraq policy lies in not losing the Shiite representation for the period of Al Maliki's second government, as well as consolidating bilateral relations with both, the Government of Baghdad and Kurdistan Region through cooperation in terms of security during the rise of DAESH. The rapprochement between Tehran and Baghdad has led the two countries to take common positions in regional affairs and to develop defence cooperation. On the contrary, Tehran has noticed that by focusing on Prime Minister Maliki Iraq's policy former allies (Kurds) have increasingly alienated, Iranian opposition in the country has increased, population contraction in Iraq has been detected and as a result that this policy has begun to damage the interests of the region. For this reason, the necessity for the cooperation between the two countries has been arisen on the permanent cooperation ground.

In the post-2011 period, Iranian-Iraqi policies in the first stage focused on Maliki, but with the influence of regional developments this policy has increasingly begun to damage Iran's national security, and in the end of 2013 the DAESH strengthening has caused Iran to gain an equal footing in threat-opportunity perceptions. While DAESH poses a threat to Iran, in the same time it also offers Iran an opportunity to increase Iran's effectiveness in Iraq. The need for a process to be carried out with a long-term and collaborative effort with DAESH and Iraqi army that channelled into Shiite militias make Iraq dependent on Iran. According to this, Iran seems to have guaranteed the spread of Iraqi influence in a long-term. As long as the struggle against İŞİD continues, Iran will continue to maintain its effectiveness in Iraq and reinforce its interim custody. From this point of view, on the one hand DAESH presents a threat to Iran's national security, while on the other hand it presents a chance for Iran's increasing effectiveness in Iraq.

In general, Iran's Iraq policy after 2011 was a product of strategies

developed within the national security interests of Iran, foreseeing the transformation of threats and shaped within a certain systematic way.